

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده هنر و معماری، گروه پژوهش هنر

(پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد M.A)

گرایش پژوهش هنر

عنوان:

تاثیر عناصر فرهنگ عامیانه بر کتب چاپ سنگی مصور دوره قاجار با محوریت
((هزار و یک شب

استاد راهنما:

دکتر محمد رضا شریف زاده

استاد مشاور:

دکتر امیر اشرف آریانیپور کاشانی

پژوهشگر:

سارا حاجی

1390 زمستان

AZAD ISLAMIC UNIVERSITY

TEHRAN – CENTRAL BRANCH

Faculty of Art and Architecture

Department of Restoration

“M.A” Thesis

On: Art Survey

Subject:

Elements of folk culture in Qajar illustrated books lithography revolving around a thousand and one nights.

Thesis Advisor:

Dr. Mohammad reza sharifzadeh

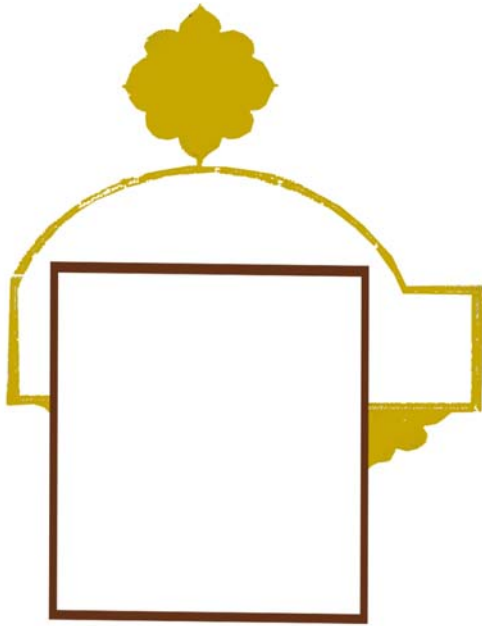
Consulting Professor:

Dr. Amir ashraf arianpour kashani

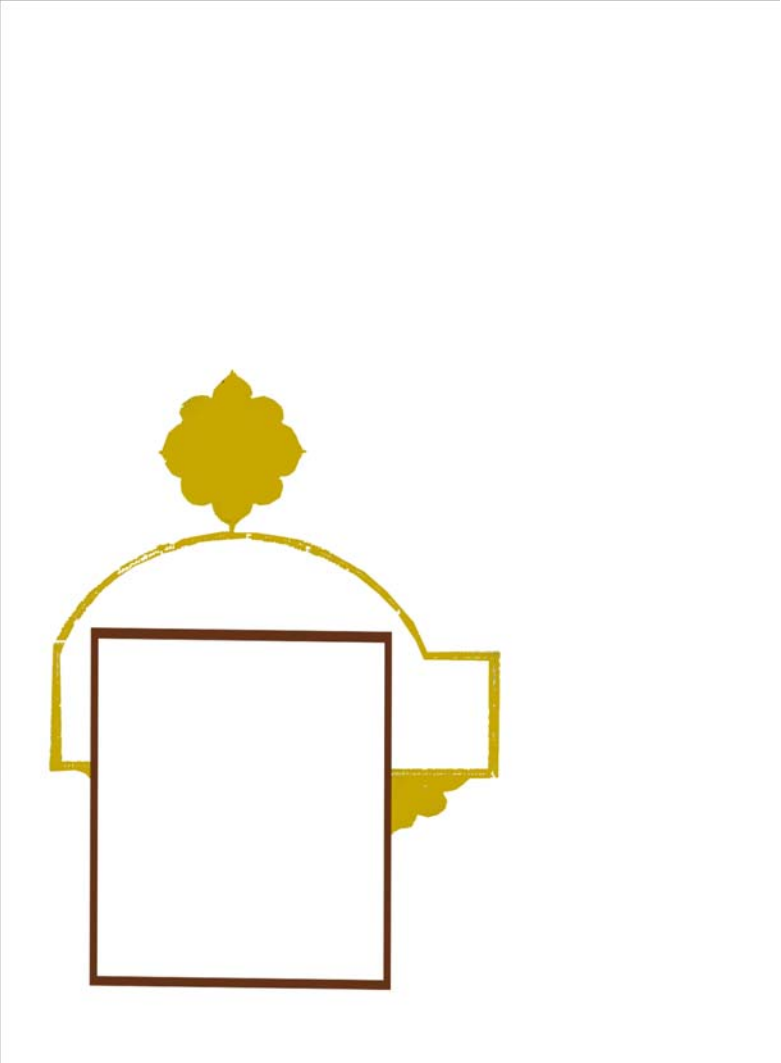
By:

Sara haji

Winter 2012

با سپاس و تشکر فراوان از
آقای دکتر شریف زاده و آقای
دکتر آریان پور برای تمامی
زحماتشان

تقديم به:

پدر و مادر و
همسر مهربانم

فهرست مطالب :

فصل اول: مروری بر پیشینه تحقیق

- 1-1 بیان مساله تحقیق
.....
2.....
- 2-1 هدفهای تحقیق
.....
3.....
- 3-1 اهمیت موضوع تحقیق و دلایل انتخاب آن
3.....
- 4-1 سوالات یا فرضیه های

-تحقیق
4....
- 5-1 پیشینه
.....تحقیق
4.....
- 6-1 چهارچوب
.....نظری
5.....
- 7-1 استراتژی
.....پژوهش
5.....
- 8-1 روش تحقیق یا رویکرد
.....پژوهش
6..
- 9-1 روش پژوهش یا روش گردآوری
اطلاعات.....6
- 10-1 روش تجزیه و تحلیل
اطلاعات.....6..
- 11-1 واژه های کلیدی
.....6.....
- فصل دوم: تعریف فرهنگ عامه
- 1-2 چیستی فرهنگ
.....8.....
- 2-2 تعریف فرهنگ

- عامه
11.....
- 3-2 جایگاه فرهنگ عامه در ادب فارسی..... 13
 - 4-2 رابطه سه گانه فرهنگ، ادب و هنر..... 18
 - 5-2 تقابل و تشابه فرهنگ و تمدن..... 23

فصل سوم: رسانه های عمومی فرهنگ ساز

- 1-3 تاسیس دارالفنون و سایر مدارس جدید..... 25
- 2-3 روزنامه وقایع اتفاقیه و دیگر روزنامه های دوره قاجار..... 30
- 3-3 نشر و ترجمه کتاب ها در زمان قاجار..... 34
- 4-3 وضعیت اجتماعی در دوره قاجار..... 39
- 5-3 طبقات اجتماعی در دوره قاجار..... 40....
- 6-3 وضعیت فرهنگی در دوره قاجار..... 43

فصل چهارم: هنر در روزگار قاجار

- 1-4 هنر قاجار.....
47.....
- 2-4 مقدمه ای بر نقاشی قاجار و صنایع الملک.....
48.....
- 3-4 پیکر نگاری درباری.....
52.....
- 4-4 نقاشی قهوه خانه ای.....
56.....
- 5-4 نقاشی به شیوه اروپایی «فرنگی سازی».....
60.....
- 6-4 پیدایش عکاسی و تاثیر آن بر نقاشی قاجار.....
63.....

فصل پنجم: پیدایش چاپ سنگی در ایران

- 1-5 تاریخ و تاریخچه چاپ.....
69.....
- 2-5 آغاز چاپ سنگی در ایران.....
71.....
- 3-5 انواع کتب چاپ سنگی مصور دوره قاجار.....
74.....

- 4-5 ویژگی های ساختاری کتاب های چاپ سنگی78
- 5-5 موضوعات کتب چاپ سنگی مصور:82
- 1-5-5 ادبیات فارسی کلاسیک (شاهنامه- لیلی و مجنون- خمسه نظامی)
- 2-5-5 ادبیات مذهبی
- 3-5-5 ادبیات عامیانه (هزار و یک شب- فلک ناز و خورشید آفرین- امیر ارسلان نامدار)
- 4-5-5 کتاب های ترجمه شده
- 5-5-5 کتاب های مکتب خانه ای (قصه های اندرزی- قصه های عاطفی- قصه های مذهبی- کتاب های تاریخی و علمی- کتاب های آموزش الفبا«درسی»)
- فصل ششم: هزار و یک شب
- 1-6 اسامی هزار و یک شب94
- 2-6 نشانه های فرهنگی هندی ایرانی95
- 3-6 ریشه عربی هزار و یک شب99
- 4-6 ریشه یونانی هزار و یک شب102
- 5-6 ساختار شخصیت های هزار و یک شب107
- 6-6 تصویر زن از منظر هزار و یک شب

- شب.....111
- 7-6 قالب روایت در داستان های هزار و یک شب.....114
- 8-6 خصوصیات تصویری هزار و یک شب.....117
- 9-6 تاریخچه تصویرگری های هزار و یک شب و مترجمان آن.....120
- 10-6 نسخه خطی و مصور هزار و یک شب در ایران «عهد ناصری».....128
- 11-6 مشخصات تصاویر هزار و یک شب چاپ سنگی دوره قاجار.....143
- 12-6 چاپ های سنگی هزار و یک شب در ایران.....148
- 13-6 صنایع الملک و خلق تصاویر هزار و یک شب.....151

فصل

هفتم:

نتیجه

.....

گبری.....

162.....

فهرست

منابع.....

177.....

فهرست نساویر:

- 1-5 تصویر کتاب هزار و یک شب، محل نگهداری: کتابخانه ملی
تهران.....87
- 2-5 تصویر کتاب هزار و یک شب، محل نگهداری: کتابخانه ملی
تهران.....87
- 1-6 دیباچه و مقدمه کتاب هزار و یک شب، محل نگهداری: کتابخانه ملی
تهران.....155
- 1-7 تصویر کتاب هزار و یک شب، محل نگهداری: کاخ
گلستان.....169
- 2-7 تصویر کتاب هزار و یک شب، محل نگهداری: کاخ
گلستان.....170
- 3-7 تصویر کتاب هزار و یک شب، محل نگهداری: کاخ
گلستان.....171
- 4-7 تصویر کتاب هزار و یک شب، محل نگهداری: کاخ
گلستان.....172
- 5-7 تصویر کتاب هزار و یک شب، محل نگهداری: کاخ
گلستان.....173
- 6-7 تصویر کتاب هزار و یک شب، محل نگهداری: کاخ
گلستان.....174
- 7-7 تصویر کتاب هزار و یک شب، محل نگهداری: کاخ
گلستان.....175
- 8-7 تصویر کتاب هزار و یک شب، محل نگهداری: کاخ

بسمه تعالی
دانشکده هنر و معماری

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

کد شناسایی پایان نامه : 10160115901013	کد واحد: 101	انستگاهي: تهران مرکزي
پایان نامه : تاثیر عناصر فرهنگ عامیانه بر کتب چاپ سنگی مصور دوره قاجار با محوریت هزار و یک شب		
تاریخ شروع پایان نامه: تابستان 1390	رشته تحصیلی :	خانوادگی دانشجو : سارا حاجی
تاریخ اتمام پایان نامه : زمستان 1390		شجویی : 88083865600 هنر
ستادان راهنما : دکتر محمد رضا شریف زاده		
ستادان مشاور: دکتر امیر اشرف آریان پور کاشانی		
شماره تلفن : کرج-کیلومتر 7 جاده چالوس- پورکان-جنب مسجد- 02635353291		

پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده) :

که ادبیات عامیانه مهمترین بخش از فرهنگ عامه مردم است و همواره رابطه ای متقابل ما بین متون نوشتاری و تصویری وجود
توان گفت، تصویر بازتابی از ادبیات و ادبیات بازتابی از فرهنگ است، در نتیجه تصویر بازتابی از فرهنگ است. ادبیات عامه به
تواند فرهنگ عامیانه مردم یک کشور را انعکاس دهد، از طرف دیگر ادبیات و نسخ خطی و همچنین کتب چاپ سنگی مصور
رونی و ناگسستگی با یکدیگر دارند. در حقیقت تصویرگران کتب چاپ سنگی بر خلاف نگارگران ادوار پیشین، در پی آن نبودند که از
داختن به ادبیات، شاهکار هنری مستقل از متن خلق کنند بلکه هدف آنان از تصویرسازی کتب چاپ سنگی، دقیقاً مصور ساختن متن
با بررسی تصاویر کتب در عهد ناصری می توان پی به وضعیت اجتماعی زنان و مردان در جامعه آن روز برد و با بررسی مقام
ادبیات فارسی و کتب چاپ سنگی مصور میزان انعکاس فرهنگ عامیانه در ادبیات و هنر آن روزگار مشخص می شود. تصاویر کتاب
ند هزار و یک شب که از دوران قاجار به یادگار مانده، شواهدی بی مانند از راه و رسم زندگی سنتی و تصاویری گویا از عمارات و
دوران است و برای مطالعه تاریخ قرن نوزدهم ایران ارزش تصویری و سندی فراوان دارد، ضمن آن که نظام حکومتی دولت قاجار و
راتب آن را نیز به روشنی تصویر می کند و از زندگی مردم عادی و قشرهای گوناگون زنان و مردان آن عهد قصه هایی را روشن می

تاریخ و امضا :

مناسب است

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

مناسب نیست

فصل اول:

مروری بر پیشینه تحقیق

● بیان مساله تحقیق :

چاپ یکی از مقتضیات دنیای نوین بوده است و در لوای توسعه و گسترش این فن، اطلاعات بسیاری در اختیار افراد جامعه قرار گرفت. در این میان توسعه و گسترش چاپ در ایران علاوه بر در اختیار گذاشتن اطلاعات علمی، هنر را نیز که زمانی به طبقه ای خاص از اجتماع تعلق داشت، به میان مردم برد و آگاهی آنان را نسبت به زمانه شان بیشتر کرد. با گسترش چاپ سنگی و مصور سازی مجدد متون ادبی، مذهبی و اساطیری، فصلی نو در تاریخ نگارگری ایران باز شد. در این دوره، از نگاره های پر شکوه و گرانبهای گذشته خبری نیست، در عوض تصاویر چاپ سنگی که در اغلب موارد همان موضوعات پیشین چون، داستان های عامیانه و اسطوره ای، شاهنامه و ... را در بر می گرفتند، با قیمت بسیار نازلتری در دسترس عموم قرار گرفتند. در نتیجه می توان گفت مهمترین دستاورد این دوران، پیدایش هنر (مردم پسند) است.

هزار و يك شب از كهن ترين متون ادبيات عاميانه جهان و مجموعه ای از داستان های

افسانه ای قدیمی عربی، ایرانی و هندی است. اکثر ماجراهای آن در بغداد و ایران می‌گذرد و داستان‌های آن را از ریشه ایرانی دانسته‌اند، که تحت تاثیر آثار هندی و عربی بوده‌است. این کتاب مجموعه ای از حکایت های گوناگون همراه با تصاویر زیبا است که توسط دختری به نام شهرزاد برای پادشاهی به نام شهریار روایت می شود. هزارویک شب در حقیقت همان هزار افسان ایران باستان است که داستان بنیادین آن ریشه در اسطوره ضحاک دارد. هزار افسان به زبان عربی ترجمه شده و در گذر زمان مورد دخل و تصرف بسیار قرار گرفته است و عبدالطیف طسوجی در زمان محمد شاه قاجار و پسرش ناصرالدین شاه آن را به فارسی ترجمه کرد و به چاپ سنگی رسید. داستان‌های این کتاب دارای محتوای بسیار بوده از جمله طنز، تعالیم اخلاقی چه بد و چه خوب، آداب و سنن ملل مختلف، مشکلات اجتماعی، مسافرت و سیاحت و... است.

با توجه به اینکه چاپ سنگی مصور در ادامه سنت نسخ خطی، نوعی هنر مردم پسند را جایگزین هنر درباری پیشین می کند، این سوال مطرح می شود که فرهنگ عامیانه مردم تا چه حد در شکل گیری چنین تصاویری موثر بوده است. از طرفی این احتمال وجود دارد که هنرمند تصویرگر بنابر سلیقه مردم دست به خلق این آثار زده باشد و یا بدون در نظر گرفتن فرهنگ عامیانه خود، خواسته یا ناخواسته موجب تغییر فرهنگ پس از انتشار این تصاویر شده باشد.

2-1 هدفهای تحقیق :

- شناخت فرهنگ عامیانه مردم دوره قاجار و تاثیر آن بر شکل گیری تصاویر چاپ سنگی
- بررسی عناصر فرهنگ عامیانه در تصاویر چاپ سنگی دوره قاجار با محوریت کتاب هزار و یک شب
- شناخت شرایط اجتماعی ایران در دوره قاجار
- بسترهای فرهنگی چگونه توانسته اند صورت های هنری را تغییر دهند.

3-1 اهمیت موضوع تحقیق و دلایل انتخاب آن :